

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Gelijkheid van vrouwen en mannen als zelfstandig grondrecht

De gelijkheid van vrouwen en mannen is in het Verdrag van Lissabon opgenomen als een zelfstandig grondrecht. Daarvoor zijn goede redenen. Vrouwen zijn geen minderheid en delen volwaardig in het christendemocratisch mensbeeld. Het is hoog tijd om dit uitgangspunt te vertalen naar beleid, bijvoorbeeld met de invoering van vrouwenquota. Maar gelijkheid is geen doel op zich. Als vrouwelijk talent zich kan ontplooien, komt dat ook de economie ten goede.

---

door *Hillie van de Streek*

De auteur is directeur van het Centrum voor Christelijke Filosofie en secretaris-generaal van de EVP-Vrouwen.

IN 1992 HEEFT DE EUROPESE VOLKSPARTIJ (EVP) in Athene zijn recentste Program van Uitgangspunten aangenomen. De noodzaak voor een nieuw *Basic Programme* kwam destijds voort uit de val van de Berlijnse Muur en de daaropvolgende politieke verschuivingen op het Europese continent. Met dit Program onderkende de EVP het ontstaan van een nieuw Europa en zag daarin voor de EVP een historische uitdaging, namelijk het opbouwen van een nieuwe Europese samenleving, gebaseerd op christendemocratische waarden uit zowel de West- als de Midden-Europese christendemocratische en conservatieve tradities.

Een van die waarden is de gelijkheid van mannen en vrouwen. In verband met dit thema rijst de vraag waar de Europese christendemocratie zich aan de vooravond van het nieuwe Europa bevond. Hoe duidde men destijds de gelijkheid van vrouwen en mannen en welke ontwikkelingen hebben zich sindsdien in het denken van de Europese christendemocraten voorgedaan?

GELIJKHEID VAN MANNEN EN VROUWEN: EEN GEMEENSCHAPPELIJKE WAARDE

In de eerste plaats getuigt het EVP-beginselprogramma uit 1992 van een mensbeeld waarin zowel mannen als vrouwen worden onderscheiden en erkend als unieke personen, die bekleed zijn met menselijke waardigheid.¹ De erkenning van een mensbeeld dat expliciet mannen en vrouwen omvat, leidt bij de EVP dan echter nog niet tot de erkenning van de fundamentele gelijkheid van mannen en vrouwen als een afzonderlijk te benoemen grondrecht. In de paragraaf over ‘fundamental equality’ wordt de categorie ‘sekses’ namelijk op één lijn gezet met categorieën als ‘nationaliteit’, ‘gezondheidssituatie’ of ‘religie’.²

Vijftien jaar later wordt de erkenning van dit mensbeeld wel doorgetrokken naar afzonderlijk geformuleerde bepalingen. Dit gebeurt zowel in het EVP-gedachtegoed als in het Verdrag van Lissabon dat in 2007 door de Europese Unie is aanvaard. Aan de totstandkoming van dit Verdrag is een jarenlange discussie voorafgegaan, waarin de EVP, als sterkste Europese politieke familie, een grote inbreng heeft gehad. Onder anderen hebben de EVP-Vrouwen en Europees georiënteerde CDA-politici als Hanja Maij-Weggen en René van der Linden hun stempel op deze discussies gedrukt. Het Verdrag van Lissabon gaat ervan uit dat de gelijkheid van vrouwen en mannen een van de gemeenschappelijke waarden van de EU is en concretiseert dat in een gelijkheidsbeginsel dat exclusief betrekking heeft op mannen en vrouwen. Zowel in de omschrijving van de *waarden* als in de beschrijving van de *doelen* van de Europese Unie wordt de gelijkheid van mannen en vrouwen expliciet vermeld.³

Het begrip ‘sekses’ als onderdeel van een categorie die uit een keur aan kenmerken bestaat, treffen we hier niet langer aan. Kenmerken zoals bijvoorbeeld ‘nationaliteit’ en ‘ras’ komen in artikel 2 en 3 in andere formuleringen terug. De verbijzondering van de verhouding tussen mannen en vrouwen in een afzonderlijke bepaling sluit naadloos aan op het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie, dat onderdeel uitmaakt van het Verdrag van Lissabon. Het Handvest bevat een vergelijkbaar afzonderlijk artikel (art. 23), waarin gesteld wordt dat ‘de gelijkheid van mannen en vrouwen moet worden gewaarborgd op alle gebieden, met inbegrip van werkgelegenheid, beroep en beloning’. Het Verdrag beschouwt de gelijkheid van mannen en vrouwen dus zeker niet als een vrijblijvende gedachte. Integendeel: het is zowel een gemeenschappelijke waarde, als een grondrecht en een actief te bevorderen doelstelling.

Het is duidelijk dat tussen 1992 en 2007 een maatschappelijk bewustwordingsproces plaatsgreep. In politiek en samenleving drong het besef

door dat vrouwen op basis van de gemiddelde samenstelling van de bevolking niet beschouwd kunnen worden als een ‘minderheidscategorie’. In de meeste landen vormen vrouwen zelfs het grootste deel van de bevolking,

Op basis van de bevolkingssamenstelling kunnen vrouwen niet beschouwd worden als een minderheid

omdat zij gemiddeld ouder worden dan mannen. Daarnaast participeren vrouwen in toenemende mate op alle terreinen van de samenleving, iets waarvan een emanciperende werking uitging. Op tal van fronten bleven vrouwen in geheel

Europa hun rechten opeisen voor een gelijkwaardige plaats in uiteenlopende maatschappelijke sectoren: op de arbeidsmarkt, in de politiek, op religieus gebied, maar ook op de terreinen van fiscaliteit en sociale zekerheid. Al deze ontwikkelingen hebben in de jaren negentig gaandeweg uitdrukking gekregen in gemeenschappelijk geformuleerde verdragsteksten, waarin de gelijkheid van vrouwen en mannen een zelfstandige bepaling is. Op Europees gebied is het Verdrag van Lissabon het recentste basisdocument waarin dit is uitgekristalliseerd.

2007-2011: VAN THEORIE NAAR PRAKTIJK

Hoewel de inkt van het Verdrag van Lissabon nog maar net droog is, lijkt de Europese burger zich er nauwelijks van bewust dat de gelijkheid van vrouwen en mannen een afzonderlijk Europees grondrecht is geworden. Deels is dat wel begrijpelijk. Niet iedereen heeft zich immers in het publieke debat gemengd of is vanuit een politieke of maatschappelijke organisatie bij het onderwerp betrokken. Er is echter ook de nodige onwetendheid, onder meer bij politici en journalisten. Veelal is dit te wijten aan een gebrekkige belangstelling of ontbreekt de noodzaak zich in dit thema te verdiepen. Zo deed zich op het EVP-congres in Bonn van 2009 het voorval voor dat de voorzitter van de EVP-Vrouwen aan het plenaire congres van ruim 700 gedelegeerden uitleg moest geven over de betekenis van het begrip ‘gender’. Tal van afgevaardigden bleken dit begrip niet te kennen en waren daarom niet geneigd een resolutie van de EVP-Vrouwen te steunen, die handelde over *Women and the Economic Crisis*.⁴ Ten slotte is er de huidige post-postmoderne tijdgeest, waarin geen eenduidige waarheden meer bestaan. De vraag naar echtheid dringt zich overal op en in de zoektocht daarnaar komt de moderne mens uit bij zijn eigen, ‘authentieke’, waarheden.⁵ Deze waarheden zijn anders dan vroeger, veeleer individueel dan collectief. Op politiek terrein zien we deze levenshouding onder meer weerspiegeld in de opkomst van het fenomeen ‘fact free politics’. De trauma’s van de twintig-

ste eeuw hebben de Europese volkeren geschokt en gedesillusioneerd. De moderne mens laat zich geen waarheden van hogerhand meer voorschrijven of opleggen.⁶

De Europese Commissie heeft in weerwil van dit weinig ontvankelijke geestelijke klimaat inmiddels laten zien het grondrecht over de gelijkheid van mannen en vrouwen niet als een dode letter te beschouwen. Voor de periode 2010-2015 heeft de Europese Commissie als uitvloeisel van het Verdrag van Lissabon een Strategie ter bevordering van deze gelijkheid gelanceerd. Het doel hiervan is om het bewustzijn van de gelijkheid van vrouwen en mannen op alle EU-beleidsterreinen te versterken. Het is in het kader van deze Strategie dat eurocommissaris Viviane Reding vorig jaar in de EU en bij de Lidstaten het convenant 'More women in the boardroom' naar voren heeft gebracht. Onderdeel daarvan is het voorstel om middels quota meer vrouwen aan de top van het bedrijfsleven te krijgen. In vrijwel alle grote bedrijven ligt het percentage mannelijke bestuurders en directeuren namelijk boven de tachtig procent. Geheel passend binnen het zojuist geschetste tijdsgewricht is er over dit thema veel discussie ontstaan – de EVP-Vrouwen die hierover momenteel een standpunt voorbereiden niet uitgezonderd. De vraag is natuurlijk hoe ver de overheid mag gaan om een bepaalde visie op gelijkheid op te leggen aan andere maatschappelijke verbanden. De christendemocratie is hier altijd terughoudend in geweest, op grond van het principe van soevereiniteit in eigen kring. Toch ontslaat dit de overheid niet van haar verantwoordelijkheid als initiatiefnemend en richtinggevend orgaan. Het is dus altijd een politieke afweging wanneer en waarom tot welke mate van sturing en interventie te besluiten. Ook binnen de christendemocratische politieke besluitvorming zal die afweging telkens opnieuw gemaakt moeten worden, zowel op basis van contextuele analyse en inschatting van het maatschappelijke belang als wel als toetsing

De introductie van vrouwenquota is geen gelijkheidsfetisjisme, want het is alleszins te rechtvaardigen

aan partijprincipes waaronder – dus niet uitsluitend – dat van de soevereiniteit in eigen kring.

De introductie van vrouwenquota behoeft niet beschouwd te worden als gelijkheidsfetisjisme, want het is een alleszins te rechtvaardigen

voorstel. Niet alleen vanwege het doel om gelijkheid van vrouwen en mannen te bereiken, maar vooral ook om economische redenen en de betekenis van persoonlijke ontwikkeling. Met het achterblijven van vrouwen in topfuncties blijft een grote hoeveelheid potentieel talent liggen. Sowieso doen meisjes het tegenwoordig beter op school dan jongens en bestaat meer dan de helft van de studenten uit vrouwen. Die vrouwelijke studenten zijn ook

nog eens succesvoller dan de mannelijke. Als we dit talent tot volle wasdom willen laten komen en de EU de sterke economie wil worden die zij proclameert te willen zijn, dan moeten mentale barrières en andere belemmerende mechanismen worden geslecht. Specifiek voor Nederland geldt dat vrouwen hun opgedane kennis en deskundigheid te snel in een gezellig deeltijdbaantje parkeren. Voor vrouwen geldt de norm dat het gezin boven het werk gaat, terwijl voor mannen de omgekeerde norm geldt. In samenhang hiermee heerst op de arbeidsmarkt een cultuur die vrouwen niet uitdaagt om hogerop te komen. Waar het werk voor vrouwen op de tweede plaats komt, is het moeilijk voor managers (m/v) om de ambities van vrouwen serieus te nemen. Quota kunnen een instrument zijn tot het bewerken van een cultuuromslag. Het instrument doet wellicht geforceerd aan, maar is noodzakelijk voor het afdwingen van een bewustwordingsproces. Dat is ook precies waar het eurocommissaris Reding om te doen is.⁷

De discussie over quota is natuurlijk slechts één actueel voorbeeld van de discussie over de gelijkheid van mannen en vrouwen in de praktijk. Het blijkt bij dit grondrecht om meer te gaan dan louter gelijkheid als een opzichzelfstaand doel. Het gaat evenzeer om het benutten van talent en om het versterken van onze economie. Ook uit andere discussies blijkt dat het in de praktijk om meer gaat dan gelijkheid als doel op zich, zoals bijvoorbeeld bij de samenstelling van kandidatenlijsten bij verkiezingen. De Raad van Europa heeft als richtlijn geformuleerd ‘at least 40 % of either sex’. Het nastreven van de gelijkheid van mannen en vrouwen is hier mede gericht op het versterken van het democratische gehalte van de volksvertegenwoordiging op een manier die recht doet aan de bevolkingssamenstelling. Immers, waar is een volksvertegenwoordiging anders voor bedoeld?

EEN CHRISTENDEMOCRATISCH PERSPECTIEF

Herhaaldelijk doen zich nieuwe casussen voor waaruit blijkt dat de praktijk weerbarstiger is dan de theorie over gelijkheid van mannen en vrouwen. Het is daarom goed dat dit grondrecht in 2007 als een afzonderlijke bepaling is geformuleerd, want het bepaalt de Europese samenleving op verschillende manieren bij haar gemeenschappelijke uitgangspunten.

Allereerst draagt het grondrecht bij aan de bewustwording van alle Europese burgers. Daarnaast fungeert het als een permanente toetssteen. Voortdurend dringt zich de vraag op waarom deze bepaling is opgenomen in het Verdrag van Lissabon en welke consequenties hieruit voort dienen te vloeien. Waar ging het in abstracto ook alweer om? Wat is de blijvende waarde en relevantie van deze bepaling? Alleen zo kan men kritisch tegenover de tijdgeest en zichzelf staan. De waan van de dag overheerst namelijk

en heeft tot gevolg dat politici, beleidmakers, journalisten en burgers inboeten op hun kritisch vermogen. Als laatste dwingt deze als doelstelling geformuleerde bepaling de Europese samenleving ertoe om haar waarden actief te interpreteren. De hand moet aan de ploeg worden geslagen. De gelijkheid van mannen en vrouwen moet in concreto tot uitdrukking komen in politieke standpunten, in voor te stellen beleid en uiteindelijk ook in de praktische uitvoering daarvan.

Het Verdrag van Lissabon daagt ten slotte de (Europese) christendemocraten uit tot een herbezinning op de gelijkheid van vrouwen en mannen als een afzonderlijk te benaderen thema in onze geestelijke tradities. Dit gaat verder dan een behandeling als deelonderwerp in de studie naar het begrip 'gelijkheid' als zodanig, maar als een zelfstandig project. Het is een uitdaging voor de christendemocratische partijideologen om zich in deze zoektocht niet te beperken tot de reformatoren of tot Augustinus. In de traditie van Augustinus is een accent komen te liggen op verhaal in Genesis 3. Daar staat het feit centraal dat de mens een zondaar is die verlost moet worden, met de vrouw als de verleidster tot alle kwaad. Er is echter nog een andere inspirerende christelijke traditie, namelijk die van het oosterse christendom, die accenten legt op het scheppingsverhaal volgens Genesis 1

God heeft de mens naar Zijn beeld geschapen, zowel de man als de vrouw

en in mindere mate op dat van Genesis 3. Deze traditie gaat ervan uit dat de mens een schepsel is dat tot ontplooiing gebracht moet worden. Centraal staat de gedachte dat God de schepping aan de mens heeft toevertrouwd en de mens naar Zijn

beeld geschapen heeft, zowel de man als de vrouw.⁸ Zo nieuw is het grondrecht in het Verdrag van Lissabon kennelijk dus toch weer niet, want het gaat terug op eeuwenoude noties. Op grond van deze christelijke traditie, die gericht is op talenten en ontplooiing, kan een grondrecht waarin de gelijkheid van vrouwen en mannen tot uitdrukking wordt gebracht vanuit christendemocratisch perspectief alleen maar worden toegejuicht. Dat is waar het ten principale om gaat bij dit grondrecht. Niet alleen juristen zouden zich daarom op de christendemocratische reflectie van de gelijkheid van vrouwen en mannen moeten storten, maar vooral ook de christendemocratische theologen en filosofen.

Noten

1 Zie de paragraaf 'Our concept of man'. Deze bevat het afzonderlijke artikel dat 'on the basis of Judaeo-Christian' values, we regard every man and every

woman as a person, i.e. as a unique human being who is irreplaceable, totally irreducible, free by nature and open to transcendence'.

2 Art. 118: 'Notwithstanding their differences in terms of gifts, talents and

- abilities, each person must be able to achieve personal development in freedom and equality at his or her own level, whatever his or her origin, sex, age, race, nationality, religion, conviction, social status or state of health.’
- 3 Titel 1 van het Verdrag omschrijft de *waarden* van de Unie als volgt (art. 2): ‘De waarden waarop de Unie berust, zijn eerbied voor de menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid, de rechtsstaat en eerbiediging van de mensenrechten, waaronder de rechten van personen die tot minderheden behoren. Deze waarden hebben de lidstaten gemeen in een samenleving die gekenmerkt wordt door pluralisme, non-discriminatie, verdraagzaamheid, rechtvaardigheid, solidariteit en gelijkheid van vrouwen en mannen.’ Artikel 3 beschrijft vervolgens de *doelen* van de Unie, waaronder: ‘De Unie bestrijdt sociale uitsluiting en discriminatie, en bevordert sociale rechtvaardigheid en bescherming, de gelijkheid van vrouwen en mannen, de solidariteit tussen generaties en de bescherming van de rechten van het kind’ (art. 3.3).
  - 4 In de resolutie werd aangedrongen op een genderanalyse van de gevolgen van de crisis, alsmede op het betrekken van de genderdimensie bij het treffen van maatregelen tot beheersing van de crisis.
  - 5 Zie Charles Taylor, *Bronnen van het zelf. De ontstaansgeschiedenis van de moderne identiteit*. Rotterdam: Uitgeverij Lemniscaat, 2011.
  - 6 Renée van Riessen, Aart Deddens e.a., *Sophie* 1 (2011), nr. 2 (‘Het echte leven’, special in het kader van de Maand van de Filosofie). www.sophieonline.nl
  - 7 Zoals door haar ambtenaren verwoord op het EPP Women Colloque ‘Quota for women in politics and enterprises’, Brussel, 13 april 2011. Zie ook het dossier ‘Vrouwen & de top’ op www.vno-ncw.nl (Publicaties > Dossiers).
  - 8 Willem J. Ouweneel, ‘Moet het altijd over zonde gaan?’, *Sophie* 1 (2011), nr. 2, pp. 5-9.